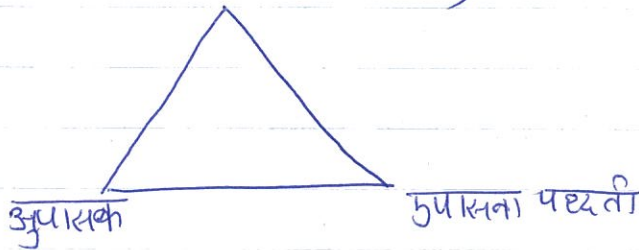

धर्म आणि तत्त्वज्ञान

श्रीनन्द वाजपे

- धर्म - वागण्याची पद्धत, कर्तव्य नियम
- संप्रदाय (विंदा)
  - मन (दक्षिण भाषा)
  - Re-ligion
पुन्हा वाट

घटक - उपास्य (देवता)

उपासाचे कारण - भीती, इच्छा/आशा, जिज्ञास
सवय

भक्ता - आर्ति (संकरात पडलेला)

अशुचि

पिडावायू

शोनी (कधी करायला नव्हती)

धर्मीत 'कर्म' असते - Rituals

वैदिक - यज्ञ - देवतेला म्हणून द्रव्य देणे

ऋग्वेद अथर्ववेद यजुर्वेद सामवेद

अग्नी - प्रमुख देवता - संजलाची सुरवात (९ सौ

इंद्र - साक्षात वर्णन

वरुण - समूह नाही - 'त्र्युत' $\Rightarrow$ सत्य (इकरा

साक्षीदार - सूर्य - चंद्र हे दोळे

सौरदेवता - सूर्य - सविता / सावित्री (बुद्धीला चांच
पूषा (हरवलेल्या गोळी शोधतो)

पूषा

आश्विनो - मदत

सरस्वती - नदीच्या काठी - ज्ञानदेवता

सोम - वनस्पतीचा रस - षट्तेजस्क (९वे मंडल)

यम - पारिला मेलेला मनुष्य

नवस नाही - आहुती दिल्यानंतर काय देतोस ?

नरक नाही - स्वर्गी आहे

अथर्ववेद - विषय - आयुष्य - दिवायुष्य
 वैश्विक - सुवत्ता
 सामनस्य - भांडन नसणे
 राजकर्म - पुरोहित
 भौषज्य - औषध
 लौकिक

अभिचार $\Rightarrow$ जादू (यातू) - आभाय

	मी/आम्ही	इतर
	✓	✓
	✓	X
	X	X
काळी जादू {	✓ X	☐ - नष्ट / वस्तू + व्यक्ती

यजुर्वेद - अग्निहोत्र

कर्म $\rightarrow$ नित्य - everyday - same place

$\rightarrow$ नैमित्तिक - occasional

$\rightarrow$ काश्य - इच्छा धरून

दशी (अमावस्या) - पूर्णिमा (चौविंशती)

चार महिण्यांचा यजुर्वेद - चातुर्मास

उत्तरायण / दक्षिणायन - अयन

वाणपेय - १५ - २० पिल्ले - समृद्धी यावी

अश्वमेध - घोडा आला की

राजसूर्य - २२ - ३३ महिने

अक्षयुक्त जुगार - व्ययन लागू नही

No origin. अपौरुषेय - Seen, not written

Compilation - इ.पू. 1200

Reactions to यज्ञ - वेद मान्य पण यज्ञ नहीं
कर्मकांड नहीं

आख्यान

उपनिषद्

संन्यासी, ज्ञानमार्गी
बौद्धजात शिक्षण

गृहस्थाश्रमी, धरात राहून

कथा, संवाद

बौजान साड आटे? जी

खोलीतील हवा व

पासून झाड येते

मडक्यातील हवा

सर्वव्यापी 'ब्रम्ह' - जीवातील

फुटले तरी फरक नाही

अंश - आत्मा

शृंग - आनंद हे ब्रम्ह.

वेद - स्वर्गप्राप्ती, सुखप्राप्ती, अपूर्व (credit)

उपनिषद् - मोक्षप्राप्ती, सार्वजनिक कर्म (यज्ञ)

मान्य नाही. ज्ञानमार्गी / ध्यानमार्गी

External reactions to Vaidik

→ Jain - 28वा निर्धत्तर - महावीर

→ Buddh

जैन - निर्ग्रन्थ - बंधने नसलेली - परंपरा नाही
 कापालिक - कवटीत गिद्धा मागणारे
 डाकिंसा - सत्य - अस्तेय - अपरिग्रह, व्रत्सव
 व्यावहारिक प्रपारमार्थिक
 अस्तेय - चोरी न करणे, न दिलेली न घेणे
 अपरिग्रह - साठा करू नका
 देव नाही - असेल तर useless आहे.
 फिंगर - कपडे पण नाही
 श्वेतोत्तर - पांढरे कपडे

लोह - दोघेही राजपुत्र, क्षत्रिय
 आर्य (श्रेष्ठ) सत्य - सर्व जग दुःखमय आहे
 - दुःखाचे कारण - तृष्णा
 - तृष्णा थांबवावी
 - मार्ग - सम्यक् (योग्य)

अत्त दीप भव - Be the lamp for yourself
 सम्यक् वाक् - ज्ञान संकल्प
 कर्म श्रम समाधी
 आजीव संमृती
 resources

बुद्धाविभावानंतर लिखाण - संगीती
 महायान - हीनयान (शेरवादी)
 संस्कृत | मुक्ती नाही
 मुक्ती

६

९ व्या शतकाने वैष्णव पंथानी - ९ वा अवतार

तत्त्वज्ञान = तत् त्व ज्ञान

Philosophy
Love Knowledge $\Rightarrow$ दर्शन

- सर्वात लांबून घेता येतो ते ज्ञानेंद्रिय-दर्शन
बघीतलेल्या गोष्टींची स्मृती जास्त रहाते.

सहा प्रश्ने : १) सृष्टीची उत्पत्ती
२) सृष्टी चालते कशी
३) व्य-भावितव्य काय
४) ईश्वर - नियंत्रक आहे का
५) मानवाचे कर्तव्य / उद्दीष्ट
६) ज्ञान - ते बरोबर कशावरून

दर्शन - आस्तिक } देवांसहभात नाही
नास्तिक } तर वेदांना मानण्याविष

"सर्वदर्शन संग्रह" - माधवाचार्य
आस्तिक दर्शने - वैशेषिक

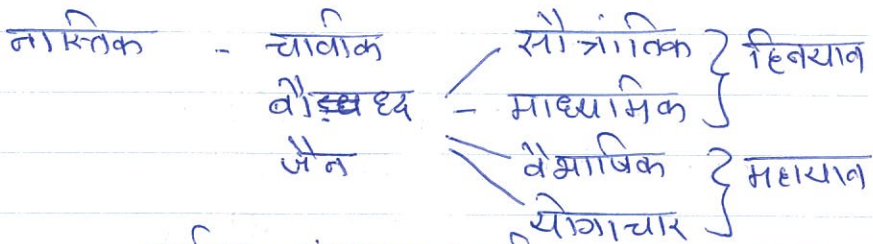
न्याय

मिमांसा

संख्य

योग

वेदांत / उत्तर मिमांसा

चार्वाक - ग्रंथ सापडत नाही. *Quotations are more*

उत्पत्ती	why we need? by chance
स्थिती	it happens
लया	why we need?
इश्वर	NO. कर्म थोटांस आहे, वेद विधीगारे लबाड
कलैव्य	मजेत रहा
ज्ञान	प्रत्यक्ष - आपला अनुभव, लोकप्रसिद्ध अनुमान

माणसांच्या प्रयत्नापलिकडे विचार नाही

बौद्ध -

- १) सर्व क्षाणिक - निर्वीण (विझणे)
- २) पूर्वजन्माप्रमाणे कर्म - प्रतीत्य समुत्पाद
- ३) पुनर्जन्म - तपश्चर्येनंतर निर्वीण
- ४) इश्वर आहे की नाही साहित नाही
- ५) पाप-पुण्य स्वतंत्र पणे भोगा - सतत जन्म. स्त्रिया
- ६) अनुभव, अनुमान, शब्द - मोठ्यांची वचने.

⑥

जैन

- 1) कलांच्या संयोगाने सृष्टी. कमी प्रमाणे पुढचे जिवन
- 2) कमी प्रमाणे
- 3) Satyagrah
- 4) No god, useless
- 5) स्वताची कर्मे संपवून मोक्ष (मुक्ती)
- 6) सातवक्रणांचे उत्तर. स्याद आहे ①

— ॥ — नाही ②

आहे व नाही ③

अवकाश

9 - ॥

2 - ॥

9 ८ ७ ॥

वैशेषिक - metaphysics. कणाद

- 1) 7-classes - द्रव्य (matter), गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवाय, अभाव
- 2) atoms combine
- 3) after death - goes back to पंचमहाभूत
- 4) इश्वर नाही
- 5) चंचाली कर्मे - निःश्रेयस मोक्ष
- 6) शब्द, अनुभव, उपमान (उपमा)

वेद मानतात पण इश्वर नाही

न्याय -

- 1) — व
- 2) — व
- 3) — व
- 4) ईश्वर आहे - why this way , no accident
- 5) — व
- 6) — व

निर्माण - वेदवाक्यातील contradictions
are straightened out
कर्मकांडला चालना

- 1)
- 2)
- 3)
- 4) ईश्वर नाही
- 5)
- 6)

संख्य - भाजूव Proof . संख्यावान - विज्ञान

- 1) गण- तत्व- प्रकृती पुरुष यांच्यातून २५ भोजी
- 2) कणांवाक्य
- 3) उलट्या क्रमचे तत्वे जाणार
- 4) ईश्वर नाही
- 5) कर्म करावे - मग भोजी
- 6) प्रत्यक्ष , अनुमान ---

योगदर्शन

इश्वर मान्यते

यम - इंद्रिय ताव

नियम - मनावर ताव

आसन - स्थिर मुख्य आसन

प्राणायाम - श्वास नियंत्रण

प्रत्यहार - विषयांवरून बा

धारता - स्थिती कायम

ध्यान - मन एकाग्र

समाधी - कायम राहणे

वेदान्त - शंकराचार्य - ब्रह्मसत्य, जग मिथ्या

इश्वर - ? ॥ जीव म्हणजे ब्रह्मच आहे

सत्य - व्यावहारिक

- पारमार्थिक - जग मिथ्या

तेव्ही दर्शने

वेदाच्या बाजूनी - वाग्व्यास कमीकांड

वेदान्त - वेदाचे ऐक/ (अंत नाही) शिखर

संदर्भ

1) Religion & Philosophy of ancient India
S.R. Goyal

2) भारतीय धर्म आणि तत्त्वज्ञान - वरीकर

- 3) भारतीय साहित्याचा इतिहास - सिंधु डोंगे
- 4) हिंदू धर्म आणि तत्त्वज्ञान - स. अ. डोंगे
- 5) भारतीय तत्त्वज्ञान - विहारीत

—x—

पौराणिक धर्म

कोणालाही पळता येईल असे नियम - खुला
इ.स. 0 ते 2 वे शतक - main पुराण

तीर्थ - धार - flood - शोतपाणी, नदी cross करी
व्रतवैकल्य - शारीरिक अशक्तता - मानसिक सामर्थ्य
भक्ती - देवाकडून काही नको - देवच व्हायचय - भजन

नवीन देवता निर्माण केल्या - विष्णु, गणपती
मोरगाव - जेजुरी - मांढरदेव - जंभारगाड
कासव - इंद्रीय आवस्व घेतो.

(पुत्र) वसुदेव - श्रेष्ठ व्यक्ती - जरासंध / शिशुपाल / कुष्ठा
(शेती) संकर्षण
(भोग) प्रद्युम्न
अतिरुद्ध - ज्याला कोणी रोखू शकणार नाही

सोब ~~विष्णु~~ मुलगा

शिष्ण पर्व - 23 वा अध्याय - कृष्ण येतो
 भागवद्गीतेपुरा। कृष्ण देव नाही, इतरच भाणूस

हरिवंश - लहान कृष्ण येतो - देव आहे. पुढे २
 भागवत पुराण - ६-७ वे शतक - रासक्रीडा
 जयदेव - तुलसी - राधा - निमिती

वैष्णव Expansion - अवतार निमिती
 काम करणाऱ्याची खात्री येतात